

ОРГАНІЗАЦІЯ, ЕТАПИ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ORGANIZATION, STAGES AND METHODOLOGY OF THE PILOT STUDY TO TEST THE EFFECTIVENESS OF THE TRAINING OF FUTURE BORDER GUARDS FOR PROFESSIONAL ENGAGEMENT

Стаття присвячена проблемі удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, зокрема підготовці згаданих фахівців до професійної взаємодії. Автор здійснив хронологічний аналіз змісту основної дефініції у запропонованому дослідженні – «взаємодії». Розкрито значення діяльності охоронців державного кордону для українського суспільства. Обґрунтовано необхідність формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної взаємодії на рівні колег, громадян, які перетинають кордон, і мешканців прикордонних регіонів України. Представлено результати вивчення проблеми підготовки фахівців різних професійних галузей щодо формування професійної взаємодії.

У статті ми звернулися до положень компетентнісного, особистісно-орієнтованого, суб'єктного, акмеологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, партисипативного, аксіологічного підходів, які необхідно враховувати у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. Враховано практичний досвід вітчизняних і зарубіжних вчених у вирішенні запропонованої проблеми.

Проаналізовано зміст вітчизняної та зарубіжної філософської, соціологічної та психолого-педагогічної наукової літератури з проблем готовності фахівців до професійної взаємодії. Представлено основні теоретико-методологічні та науково-практичні засади вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства до професійної взаємодії.

У статті розкрито етапи проведення дослідно-експериментальної роботи: організаційно-аналітичний, пошуково-експериментальний, узагальнюючий. Деталізовано зміст роботи на кожному з цих етапів, а також їх хронологію. Проаналізовано три основні її складові частини: констатувальний експеримент; формувальний експеримент; контрольний експеримент. Розкрито особливості методики експериментальної роботи, представлено ключові методи на кожному з етапів дослідження.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна взаємодія, майбутні офіцери-прикордонники, фахівці, теоретико-методо-

логічні засади, дослідно-експериментальна робота, методика, етапи.

The article is devoted to the problem of improving the professional training of future border guards, in particular the preparation of the mentioned specialists for professional interaction. The author made a chronological analysis of the content of the main definition in the proposed study – "interaction". The significance of the activity of the state border guards for Ukrainian society is revealed. The necessity of formation of future officers-border guards of professional cooperation at the level of colleagues, citizens crossing the border and residents of the border regions of Ukraine is substantiated. The results of the study of the problem of training specialists in different professional fields for forming professional interaction are presented.

The article addresses the provisions of competent, personality-oriented, subjective, acmeological, systemic, synergistic, activity, participatory, axiological approaches that must be taken into account in preparing future border guards for professional engagement. The practical experience of domestic and foreign scientists in solving the proposed problem is taken into account.

The content of domestic and foreign philosophical, sociological and psychological-pedagogical scientific literature on the problems of specialists' readiness for professional interaction is analyzed. The basic theoretical, methodological and scientific and practical principles of solving the problem of preparation of future specialists of the border agency for professional cooperation are presented.

The article describes the stages of conducting experimental work: organizational-analytical, search-experimental, summarizing. The content of the work at each of these stages and their timeline are detailed. Three main components of this study are analyzed: the ascertainment experiment; forming experiment; control experiment. The peculiarities of the experimental work methodology are revealed, the key methods are presented at each stage of the study.

Key words: professional training, professional interaction, future border guards, specialists, theoretical and methodological foundations, experimental and experimental work, methodology, stages.

УДК 378:141:371.134(043.3):355
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-24>

Тушко К.Ю.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді. Збільшення обсягів сучасної інформації, стрімкі глобалізаційні процеси, інтенсивність рівня міжнародної співпраці в Україні, вибір західного вектора розвитку суспільства зумовили актуальність дослідження проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнений аналіз запропонованої проблеми засвідчив існування наукових публікацій, моногра-

фій, дисертаційних досліджень, що говорить про її значущість і багатогранність.

Починаючи з античної епохи, що заклала основи механічної парадигми взаємодії, і дотепер зазначена проблема є об'єктом уваги вчених різних галузей знань: Б. Ананьєва, В. Бехтерева, Л. Виготського, Н. Волкової, Г. Гегеля, І. Зимньої, І. Канта, О. Коротаєвої.

Відомі науковці вивчали проблему з різних позицій, зокрема: І. Зимня, І. Кон, Л. Петровська

та ін. досліджували проблему взаємодії з погляду філософії, педагогіки та соціології; Т. Чаплі розкривали сутність інформаційної взаємодії; Ф. Розанов – соціальної; Н. Данилевський – міжкультурної; Н. Кащей – соціально-політичної тощо.

Незважаючи на наявність поданих вище досліджень, варто зазначити, що концептуальні основи саме професійної взаємодії є нині невизначеними, зокрема системи професійної взаємодії у прикордонному відомстві української держави.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми оптимізації процесів взаємодії та обміну інформацією завжди були пріоритетними в суспільстві. Проте немає наукових досліджень щодо експериментального вивчення професійної взаємодії в майбутніх офіцерів-прикордонників.

Метою статті є аналіз організації, етапів і методики експериментального дослідження перевірки ефективності системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Увага до питань реалізації взаємодії з'явилася ще в античну епоху і була відображена в теорії механічної взаємодії. Наступними етапами були середньовіччя, якому притаманні теологічні уявлення про взаємодію, та Відродження, що тлумачило її як поєднання мікро- та макрокосмосу. Філософія Нового часу, як і в античний період, у питанні взаємодії була зосереджена на її механічному змісті.

Філософським фундаментом дефініції «взаємодія» стала німецька класична філософія, а саме наукові погляди Г. Гегеля [1] та І. Канта [2]. Зокрема, у гносеологічній теорії І. Кант згадував поняття «взаємодії», пояснюючи різні форми пізнання. Його роботу продовжив Г. Гегель, ототожнюючи діалектику та взаємодію, які виступають як процеси перетворення явищ і предметів.

Варті уваги наукові праці К. Маркса [6], котрий у конфліктологічній теорії тлумачив сутність суспільства як продукту людської взаємодії.

Початок ХХ ст. характеризується розквітом соціологічної науки, у якій на особливу увагу заслуговують праці такого вченого, як П. Сорокін [7]. У його наукових доробках взаємодія виступає як одна із функцій поведінки індивіда і залежить від його свідомості.

Сучасна філософська наукова література представлена численними працями з проблем взаємодії. Зокрема, В. Кемеров [3] є прихильником процесуальної теорії, що пояснює взаємодію як зв'язок матеріальних явищ.

Слід зауважити, що у педагогічній науці здійснюється дослідження взаємодії, що дає змогу забезпечувати різні варіанти відповідної взаємодії учасників, які можуть виступати у ролі як суб'єктів, так і об'єктів процесу.

Таким чином, гуманітарна наука взаємодію визначає як фундамент пізнавальних процесів і зводить її до взаємовпливу індивідів.

Психологічні дослідження О. Леонтьєва та його колег, присвячені проблемі взаємодії, тлумачать її у контексті таких понять, як «спільна або групова діяльність», що визначають залученість індивіда в певний вид діяльності [5].

Поняття «взаємодія» увійшло у другій половині ХХ ст. в науковий обіг як автономна дефініція, яку можна розглядати у різних сферах, із різною структурою та у різних контекстах. Подане вище вимагало відповідного впорядкування, оскільки виникла проблема формування готовності до професійної взаємодії, а також компетентності щодо її розвитку та формування.

Зростання уваги сучасних педагогів до проблеми взаємодії пояснюється актуальністю впровадження інтерактивних технологій навчання, основною вимогою яких є взаємодія між усіма учасниками педагогічної системи.

Нинішня педагогічна наука характеризується відсутністю чіткості й однозначності у розкритті змісту її ключових категорій. Це означає, до прикладу, що деякі форми можуть бути і методами. Подібна ситуація має місце і з категорією «взаємодія», оскільки є різні наукові підходи, що розкривають її зміст [4]. Тобто важливим завданням є узагальнення та систематизація інформації щодо теоретичних підходів у вирішенні проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, зокрема у запропонованому дослідженні, майбутніх офіцерів-прикордонників.

У процесі вивчення проблеми готовності до професійної взаємодії нами проаналізовано досвід підготовки майбутніх фахівців, які здійснюють охорону державного кордону. Є низка факторів, що впливають на вибір певного підходу до професійної взаємодії, у фаховій підготовці майбутніх фахівців українські науковці надають перевагу технологіям інтерактивного навчання, методам проектування, інформаційним технологіям.

Вивчення досвіду підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у професійній взаємодії у вищих військових навчальних закладах України дало змогу представити концептуальні засади дослідження, як теоретико-методологічні, так і практико-обґрунтовані підходи.

Ретельний аналіз інформаційних наукових джерел щодо наявних тенденцій у підготовці фахівців до професійної взаємодії засвідчив, що проблема якості підготовки фахівців до професійної взаємодії є актуальною для більшості країн світу. Загалом можна стверджувати, що нині відсутній універсальний підхід до підготовки фахівців будь-якої сфери до професійної взаємодії.

Сучасна вітчизняна та зарубіжна вища освіта має у користуванні численні теоретичні та прак-

тичні напрацювання з проблеми підготовки майбутніх фахівців до професійної взаємодії, які слугують для представленого дослідження теоретико-методологічними засадами вирішення проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності.

Реалії українського сьогодення й особливості соціального життя українців, зумовлені заполітизованістю повсякденного життя, війною на східних територіях держави, провокують появу більш жорстких вимог до компетентності, професіоналізму, етики поведінки, культури взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників, а відтак і до їх фахової підготовки у системі вищої військової освіти.

Українській державі потрібен офіцер-прикордонник, компетентний у здійсненні професійної взаємодії, який сприймає її як особистісну цінність, володіє технологією взаємодії, вміло використовує усі різновиди комунікації, спрямований на самоосвіту та самовдосконалення досвіду професійної взаємодії, в якого відсутні бар'єри взаємодії.

Аналіз теоретико-методологічних основ проблеми професійної взаємодії майбутніх офіцерів-прикордонників дав змогу висвітлити емпіричну сторону цього питання.

Спроектований нами експеримент реалізовувався протягом п'яти років на базі Національної академії Державної прикордонної служби України (надалі – НАДПСУ). Основними його етапами були такі:

– *організаційно-аналітичний етап* (2015–2016 рр.) – передбачав вивчення стану проблеми щодо реалізації професійної взаємодії у науковій літературі; розробку наукового апарату дослідження (мети, завдань, гіпотези, розкриття сутності поняття «професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників»; розробку дослідницької методики, наукової програми, а також якісного та кількісного складу учасників експерименту (діючих офіцерів-випускників НАДПСУ, представників науково-педагогічного складу, курсантів певних років набору); проведення вхідного діагностування (опитування (письмового й усного); розробка й обґрунтування концептуальних положень і методологічних засад дослідження; теоретичне обґрунтування та розробка системи та технології формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії;

– *пошуково-експериментальний етап* (2016–2019) – експериментальна перевірка наукової гіпотези, концепції дослідження; апробація системи формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; аналіз проміжних результатів експериментальних досліджень; впровадження теоретичних результатів наукового дослідження в освітній процес НАДПСУ та у вищих військових навчальних закладах;

– *узагальнюючий етап* (2019–2020) – систематизація та впорядкування отриманих результатів дослідження щодо перевірки ефективності реалізації системи формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; порівняння результатів вихідного діагностування із вхідними та прогнозованими; формулювання висновків і методичних рекомендацій дослідження; виділення перспективних напрямів подальших наукових пошуків.

У дослідно-експериментальній роботі виділено три основні її складові частини: констатувальний експеримент; формувальний експеримент; контрольний експеримент.

Враховуючи специфіку представленої проблеми, в емпіричній роботі нами використано багатий арсенал поширених наукових методів: різні види анкет (залежно від контингенту респондентів); спостереження; аналіз документів; аналітичні методи (порівняння, абстрагування, синтез, узагальнення, процедури визначення, поділу та класифікації); методи математичної статистики тощо.

Важлива частина експериментальної діяльності припала на формульований етап, оскільки його метою було визначення динаміки, проблемності, складностей реалізації авторської системи та технології щодо формування здатності до професійної взаємодії. Достовірність та ефективність поданих елементів нашої наукової роботи була підтвердження математичними засобами обробки інформації.

Висновки. Таким чином, нами здійснено мету дослідження, визначено теоретико-методологічний фундамент системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії, вказано на доцільність теоретико-методологічних і методичних підходів у вирішенні цієї проблеми, виправдано гіпотезу та перевірено експериментальним шляхом результативність концептуальної системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гегель Г.Ф. Феноменология духа. Санкт-Петербург : Наука, 1992. 444 с.
2. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
3. Кемеров В.Е. Введение в социальную философию : учебное пособие. Москва : Аспект-Пресс, 2005. 216 с.
4. Кожушко С.П. Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Смысл. Москва : Академия, 2005. 352 с.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Полное собрание сочинений : в 50 т. Т. 27. Энгельс : Наука, 1976. 420 с.
7. Сорокин П.А. Преступление и кара, подвиг и награда. Санкт-Петербург, 1999. 448 с.